

Єремєєва І.А.

Проблеми трансформації міжнародних збройних конфліктів у сучасному світі

*У статті аналізуються причини та на-
прями трансформації сучасних міжнарод-
них збройних конфліктів. Досліджуються
особливості інтернаціоналізованих та
асиметричних конфліктів. Розкривається
вплив міжнародних акторів на розвиток
конфліктів.*

Ключові слова: міжнародний конфлікт,
збройний конфлікт, асиметрична війна, ін-
тернаціоналізація конфлікту, міжнародна
безпека.

*В статье анализируются причины и на-
правления трансформации современных
международных вооруженных конфликтов.
Исследованы особенности интернациона-
лизированных и ассиметричных конфлик-*

*тов. Раскрывается влияние междунаро-
дных акторов на развитие конфликтов.*

Ключевые слова: международный кон-
фликт, вооруженный конфликт, ассиме-
тричная война, интернационализация
конфликта, международная безопасность.

*The article analyzes the causes and directions
of the transformation of contemporary interna-
tional armed conflicts. The article investigates
the features internationalized and asymmetric
conflicts. The influence of international actors
on the development of conflicts is revealed.*

Key words: international conflict, armed con-
flict, asymmetrical warfare, internationaliza-
tion of the conflict, international security.

УДК 327.5

Єремєєва І.А.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології та
міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля

Традиційне трактування системи міжнародних відносин довгий час спиралося на інтерпретацію понять війни та миру між державами. Протягом ХХ ст. міждержавні угоди та норми міжнародного права, що мали відношення до проблем безпеки, регламентували процедури ведення війн, правила оголошення війни та підписання миру. Усі форми збройних зіткнень між державами визначалися терміном «війна», юридичний статус якого був підтверджений міжнародно-правовими актами. Конфлікти, що не мали статусу війни, взагалі залишалися поза увагою міжнародного співтовариства. Конфлікти постбіполярної міжнародної системи мають відмінні, якісно нові характеристики у порівнянні з конфліктами епохи холодної війни, що актуалізує задачу визначення природи цих конфліктів з метою прогнозування їх можливих наслідків та винайдення шляхів та методів ефективного вирішення та запобігання збройного протистояння у сучасному світі. Особливої уваги заслуговує якісний контекстний аналіз параметрів, форм та особливостей перебігу збройних конфліктів.

Міжнародні збройні конфлікти, їх типологія та сутнісні характеристики є предметом досліджень зарубіжних та українських науковців. Проблеми еволюції постмодерних конфліктів розкриті в роботах К. Грея, І. Геррман, Б. Бузан; глобалізаційні процеси та їх вплив на трансформацію міжнародних збройних конфліктів аналізуються в роботах П. Кемпбел, В. Леонова, Г. Луцишин, С. Сірого; проблемам вирішення конфліктів присвячена робота Т. Пфаннера. Зважаючи на певну дефрагментацію наукових досліджень, присвячених конфліктам у міжнародній системі, **метою** даної статті є визначення типів сучасних міжнародних збройних конфліктів та комплексна оцінка тенденцій їх розвитку на глобальному та регіональному рівнях.

Процеси трансформації міжнародних збройних конфліктів характеризуються дослідниками як «постмодерністські, поглибленні, деструктивні»

[3], що підкреслює різноманітність та новизну їх форм у світовій політиці. Незважаючи на значне посилення рівня конфліктогенності сучасних міжнародних відносин, ймовірність безпосередніх глобальних збройних конфліктів між провідними державами залишається низькою. Це пояснюється невідповідністю масштабів втрат та виграшу для гіпотетичного переможця такого конфлікту в умовах поглиблення економічної та інформаційної взаємозалежності між ключовими акторами міжнародних відносин глобалізованого світу.

Разом з тим, продовжується суперництво з використанням непрямих засобів та збройних локальних конфліктів за політичне та економічне домінування – як у світі в цілому, так і в окремих регіонах: держави змагаються за отримання військово-технічних переваг з метою тиску та просування власних національних інтересів. Характеризуючи конфліктний потенціал сучасної системи міжнародних відносин, англійський дослідник Майкл Хенлон називає класичні міждержавні війни «застарілими» [4, с. 42–46]. Серед причин втрати значення класичних війн у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. доцільно виділити: зміни у сфері ядерного озброєння, подолання анархічності альянсу країн Заходу, збільшення кількості демократичних країн, втрата значимості чинника захоплення нових територій для економічного зростання держави. Якщо у ХХ ст. причинами зіткнень між державами були ідеологічні розбіжності, колонізаційні та деколонізаційні процеси, реалізація геостратегічних та гегемоністських інтересів, то в сучасній системі міжнародних відносин переважають війни між регіональними державами, політизовані конфлікти меншості в атомізованих суспільствах Близького Сходу, Центральної Азії, Африки.

У сучасній світовій політиці, що характеризується нестійкими коаліціями та союзами, державні та недержавні актори взаємодіють в умовах поєднання різноманітних конфліктів. Нові тенденції

у міжнародних збройних конфліктах спричинені глобалізаційними процесами сучасного світу, адже, незважаючи на певні тенденції регіоналізації, саме глобалізація визначає характер сучасних міжнародних відносин та має своїми наслідками, з одного боку, посилення взаємозалежності країн світу, а з іншого – зростання кризових явищ у світовій економіці і, як наслідок, загострення політичної ситуації та рівня конфліктності.

Український дослідник С. Сірий, аналізуючи локальні війни та воєнні конфлікти в умовах глобалізації, зауважує на переважанні стратегії «непрямих дій» у новітніх міжнародних конфліктах. Під останньою розуміється «досягнення перемоги без ведення (по можливості) збройної боротьби у звичайному розумінні», що визначається «комплексним використанням методів економічного та інформаційного тиску на противника в поєднанні з операціями спецслужб, військовими загрозами і демонстраціями військової могутності» [10, с. 145].

З початку 1990-х років має місце стійка тенденція до зменшення загальної кількості конфліктів за участю держави, особливо це твердження стосується конфліктів, які мали виключно міждержавний характер. Традиційно до міждержавних конфліктів відносяться прикордонні зіткнення між Індією та Пакистаном, суперечки між Північною та Південною Кореєю, конфлікт між Еритреєю та Ефіопією (1998–2000 р.). Конфлікт навколо Косова, що отримав глобальний характер, і в який були залучені значні міжнародні сили, пов'язаний з внутрішньодержавним протистоянням між Белградом та косовськими албанцями і не вважається міждержавним конфліктом. Починаючи з 2004 р., у світовій політичній системі не зафіксовано жодного міждержавного конфлікту. Не можна констатувати повної відсутності нових міждержавних конфліктів, до того ж в окремих випадках війна, що ведеться між державами, опосередковано може трактуватися як міжнародний збройний конфлікт. Зокрема, події на Донбасі, анексія Криму є складовою глибоких геополітичних суперечностей між Україною та Російською Федерацією, але даний конфлікт не отримав юридичного закріплення, його інституалізація має політичний характер.

Зменшення чисельності міждержавних конфліктів часто пояснюють зростанням результативності міжнародної миротворчості. Але, незважаючи на певний прогрес у цій галузі, процес мирного урегулювання конфліктів має значні проблеми. Британська дослідниця Патрісія Кемпбел зазначає, що після закінчення «холодної війни» з 1990 по 2005 рр. мирні угоди між сторонами-учасницями конфліктів були підписані тільки в 46-ти випадках із 121. Близько 40% країн після укладення мирних договорів поверталися до збройного протистояння [2, с. 294].

Деєтатизація міжнародних конфліктів обумовлена змінами функцій та нездатністю сучасної держави гарантувати безпеку особи. З іншого боку, держава не є головним джерелом загрози стабільності міжнародної системи та втрачає монополію на застосування сили, «поділяючи» її із субдержавними акторами. Недержавні актори можуть як протистояти державі або іншим недержавним групами, так і брати участь у конфлікті на боці держави, що ускладнює ідентифікацію джерел конфлікту та організацію ефективного протистояння загрозам.

На перший план серед недержавних акторів виходять кримінальні транскордонні угруповання, релігійні та квазірелігійні рухи, транснаціональні мережі. Однією з тенденцій сучасних міжнародних конфліктів, які мають форму збройного протистояння недержавних акторів, є зростання терористичної активності, яка виступає в якості тактики асиметричного протистояння на регіональному та глобальному рівнях.

Таким чином, у сучасному світі має місце тенденція до подальшої фрагментації насилля та диверсифікації недержавних акторів у межах збройних конфліктів, що вивело на перший план нові форми конфліктів, серед яких своєю інтенсивністю виділяються асиметричні війни, що ведуться між збройними силами провідних світових держав та більш слабкими державними або недержавними противниками.

Класичними прикладами асиметричних конфліктів є військове втручання США у В'єтнамі (1965–1975 рр.), збройна інтервенція СРСР в Афганістан (1979–1989 рр.), воєнна операція США в Іраці (2003 р.), воєнна операція Ізраїлю проти Хезболли (2006 р.). В усіх перелічених конфліктах має місце диспропорція військово-політичного статусу та силових можливостей противників. Незважаючи на очевидну перевагу однієї зі сторін, перші два із згаданих вище конфліктів характеризуються парадоксальною ситуацією, коли сильний противник виявився нездатним захистити власні позиції та перемогти слабку сторону.

Загальними рисами асиметричних конфліктів є: відсутність чіткої лінії фронту; непередбачуваність наслідків конфлікту; використання слабкою стороною тактики непрямих військових дій, наприклад, партизанської, диверсійної боротьби; кібератаки. Успіх асиметричних збройних кампаній обумовлений не тільки воєнним потенціалом, а здебільшого залежить від взаємодії військово-стратегічних чинників із політичними, ідеологічними та навіть психологічними. Так, у вже згаданих воєнних операціях США у В'єтнамі та СРСР в Афганістані обидві наддержави не мали суспільної легітимації своїх військово-політичних цілей, в той час, як місцеві комбатанти мали беззастережну підтримку більшості населення своїх країн.

Після терактів в США 2001 р. термін «асиметричні загрози» застосовується відносно міжнародного тероризму. Українські дослідники В. В. Леонов та Б.О. Ворочич визначають тероризм XXI ст. як «варіант асиметричних бойових дій, оскільки він підтримує логіку боротьби «слабких» проти «сильних» [7, с. 32]. Асиметричні дії міжнародних терористичних угруповань мають за мету не військову перемогу, а політичну поразку/заякування противника, нав'язуючи йому свою волю, деморалізуючи та змушуючи відмовитися від звичного способу існування. Головний редактор «Міжнародного журналу Червоного Хреста» Тоні Пфаннер серед задач терористичного насилля виділив знищення капіталу, що робить ризикованою експлуатацію ресурсів або схиляє учасників економічної діяльності залишати райони, що стають небезпечними [9, с. 199].

Асиметричне насилля активізується, як правило, в зонах збройних конфліктів, однак не завжди воно напряму пов'язане з основним протиріччям конфлікту та його сторонами. У даному випадку збройне протистояння створює умови для активізації різноманітних форм насилля, які часто мають за мету розподіл сфер економічного та політичного впливу. Таким чином, використання насилля є ключовим елементом політичної аргументації сторін, які ведуть боротьбу за життєво важливі ресурси.

Характер міжнародних конфліктів зазнав суттєвих змін і місце глобальних міждержавних війн заступили внутрішні збройні конфлікти, які переважають у країнах, що розвиваються та мають слабку державну владу, опонентами якої виступають збройні угруповання, що прагнуть до зміни існуючого режиму. Подібні конфлікти стають більш чисельними, мають жорсткий руйнівний характер та впливають на міжнародні відносини. Таким чином, поширеною формою протистояння в сучасній системі міжнародних відносин є інтернаціоналізований збройний конфлікт, який виникає шляхом трансформації внутрішнього громадянського конфлікту в транснаціональний у результаті втручання міжнародних або іноземних сил у конфлікт з метою підтримки однієї зі сторін або впливу на розв'язання суперечностей. Інтернаціоналізованими вважаються війни між внутрішніми угрупованнями, які підтримують інші актори, прямі військові дії між державами, що здійснюють збройне втручання у внутрішній конфлікт або військові дії з іноземним втручанням у підтримку повстанців, що воюють проти офіційної влади.

Збільшення масштабів міжнародного втручання у внутрішні конфлікти є наслідком глобалізації, що супроводжується зростанням взаємозалежності між державами, внаслідок чого будь-який громадянський конфлікт здатен порушити інтереси іншої держави, регіону або міжнародної спільноти в цілому. Серед інших причин інтернаціоналізації конфліктів доцільно виділити зростання терористичної

активності, досить відчутне скорочення світових природних ресурсів, що актуалізує боротьбу за контроль над ними. Класичними прикладами інтернаціоналізованих конфліктів є втручання НАТО у збройний конфлікт на Балканах 1999 р., надання групою країн Африки збройної допомоги протидіючим сторонам конфлікту в Конго 1998 р.

Військова підтримка, що надається певній державі зовнішніми акторами, не є приводом до перетворення внутрішнього конфлікту на міжнародний у тому випадку, якщо уряд зберігає контроль над ситуацією в країні. У той же час, за певних обставин війна, що відбувається між державами опосередковано, розглядається як міжнародний збройний конфлікт. Зважаючи на міждержавний характер міжнародних збройних конфліктів, конфлікт між державою та недержавними акторами є інтернаціоналізованим, якщо військові дії таких груп можна співвіднести з конкретною державою.

У сучасних міжнародних збройних конфліктах за участю диверсифікованих недержавних груп відсутня чітка межа між військовою та цивільною сферами. Більше того, руйнівна сила збройного протистояння часто спрямована саме на цивільне населення, яке за визначенням менш захищене, ніж військові. Наявність підвищеної загрози гуманітарній безпеці є ознакою «деструктурованих конфліктів, в ході яких страждає, головним чином, цивільне населення та використовується багатий арсенал засобів насилля» [5, с. 28], що підвищує загальний рівень порушень прав людини у світі. Подібні війни складно піддаються політичному та стратегічному прогнозуванню та мирному урегулюванню. Урізноманітнення форм, методів та диверсифікація учасників міжнародних збройних конфліктів обумовлює складність миротворчих зусиль щодо їх врегулювання [Дет. див. 6], та є причиною збільшення втрат серед цивільного населення через його безпосереднє залучення до конфлікту.

Зміна формату системи міжнародних відносин кінця XX – початку XXI ст. вплинула на більшість інститутів, зокрема, трансформації були піддані ключові форми та методи міжнародних збройних конфліктів. Класичні міждержавні війни втрачають свою актуальність, натомість поширення отримали нові типи міжнародних збройних конфліктів – інтернаціоналізовані, асиметричні, деструктуровані. Розвиток міжнародних конфліктів обумовлений не тільки національною силою держави, але й складними політичними процесами, в яких приймають участь недержавні актори – міжнародні інститути, транснаціональні корпорації, кримінальні та терористичні угруповання. Визначальною причиною дегуманізації міжнародних відносин є поєднання слабкості державної влади, поширення активності недержавних акторів та диверсифікацією збройного насилля в цілому. Саме гуманітарні загрози є одним із найнебезпечніших наслідків сучасних

міжнародних збройних конфліктів, що актуалізує необхідність нарощення зусиль щодо захисту цивільного населення в зонах сучасних конфліктів та розробки ефективних миротворчих методів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Buzan Barry. Rethinking Security After the Cold War / Barry Buzan // *Cooperation and Conflict*. – 1997. – № 32. – P. 6–21.
2. Campbel, Patricia J. An introduction to global studies/ Patricia J. Campbel. [Electronic recourse]. – Accessmode: http://ewclass.lecture.ub.ac.id/files/2014/09/Patricia_J._Campbell_Aran_MacKinnon_Christy_R._BookFi.org-1.pdf
3. Gray Chris Hables. Postmodern War: The New Politics of Conflict / Chris Hables Gray. – New York: Guilford Press, 1997. – 314 p.
4. Michael O'Hanlon. Coming Conflicts: Interstate War in the New Millennium / Michael O'Hanlon // *Harvard International Review* (Cambridge). – Summer 2001. – № 23. – P. 42–46.
5. Геррман Ирен. Новые конфликты: архаичная современность? / Ирен Геррман, Даниэль Пальмиери // *Международный журнал Красного Креста: сборник статей*. – 2003. – С. 19–44.
6. Єремєєва І.А. Проблеми миротворчості ООН в умовах трансформації міжнародних безпекових інститутів / І.А. Єремєєва // *Політикус*. – 2016. – № 1. – С. 204–209.
7. Леонов В.В. Парадокс асиметрії в сучасних міжнародних збройних конфліктах / В.В. Леонов, Б.О. Ворович // *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. – 2016. – № 1. – С. 29–36.
8. Луцишин Г. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації / Г. Луцишин // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. – 2014. – Випуск 26. – С. 128–132.
9. Пфаннер Т. Ассиметричная война с точки зрения гуманитарного права и гуманитарной деятельности / Т. Пфаннер // *Международный журнал Красного Креста*. – Т. 87. – № 857. – С. 195–228.
10. Сірій С. Локальні війни та конфлікти в умовах глобалізації С. Сірій // *Політичний менеджмент*. – 2007. – № 2. – С. 144–154.